

การใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืนจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนเกษตร อำเภอกาฬโงเอ จังหวัดสกลนคร

Sustainable Utilization and Creation of Added Value from the Ecological Diversity of the Songkham River Basin with the Wisdom and Knowledge of Agricultural Communities in Akat Amnuai District Sakon Nakhon Province

อนุรักษ์ เครือคำ^{1*} รัชชานนท์ ผงทอง¹ ภูวดล โดยดี² เบญจพร อุฬา³ และ วัสยชัย อนันต์ปรีชากร³
Anurak Khruetakham^{1*} Rutchanon Pongtong¹ Puvadol Doydee² Benchabhorn Upha³ Watsayod Ananpreechakorn³

¹ กองบริหารการวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร 47000

¹ Division of Research Administration and Academic Services, Kasetsart University Chalermphrakiat Sakon Nakhon Province Campus, Sakon Nakhon, 47000

² คณะทรัพยากรธรรมชาติและอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร 47000

² Natural Resources and Agro-Industry, Kasetsart University Chalermphrakiat Sakon Nakhon Province Campus, Sakon Nakhon, 47000

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จังหวัดสกลนคร 47000

³ Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, 47000

* Corresponding author: csnark@ku.ac.th

(Received: 5 September 2022; Revised: 17 November 2022; Accepted: 10 January 2023)

Abstract

This study aims to investigate: 1) the community context in Songkham river basin; 2) the use of local wisdom and community knowledge to utilize and create value added from ecological diversity; and 3) to determine the featured community products raised from the wisdom and knowledge creating value added for further commercialization. The group samples were consisted of knowledgeable people in community to represent as the purposive sampling with 29 people. Data were collected through exploration,

participatory observation, non-participatory observation, structured interview, and semi-structured interview.

The results of the study revealed that the community context was the flat plain with 2 main rivers: Yam, a small river flowing from Phu Phan mountain, and Songkham, a rather big river flowing from Phu Pha Lek mountain. There were 4 ethnic groups: Tai Yoi, Lao, Yor and Phu Tai. Mostly, people were farmers and their additional occupations included cattle rearing, local weaving and fish aquatic animal catching. The featured wisdom and body of knowledge in 3 villages (Tha Lae Dong Pla Pak, Tha Khwai, and Tha Khon) were weaving, preservation of food from aquatic animals and mat weaving. Additionally, the featured products generating their incomes to the communities were cloth weaving, indigo dyed fabric and natural dyed fabric, shawl, scarf, bag and other decorations.

Keywords: Wisdom, body of knowledge, creating value added, ecological diversity

บทคัดย่อ

การศึกษาการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืนจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนเกษตร ในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม 2) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศ และ 3) ศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นที่เกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนต่อยอดในเชิงพาณิชย์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้รู้จากตัวแทนชุมชนในลุ่มน้ำสงคราม ใช้เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลผ่านการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 29 คน ดำเนินการศึกษาโดยใช้การสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบกึ่งมีโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่า 1) บริบทของชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร สภาพโดยทั่วไปของอำเภออากาศอำนวย เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย ไหลผ่าน คือ ลำน้ำยาม เป็นลำน้ำขนาดเล็ก ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาภูพาน และลำน้ำสงคราม เป็นลำน้ำค่อนข้างใหญ่ ต้นกำเนิดจากสันภูผาเหล็ก มี 4 ชนเผ่า ได้แก่ ไทโย้ย ลาว ญ้อ และกูไท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร อาชีพเสริมทอผ้าพื้นเมือง เลี้ยงสัตว์ (โค) พื้นเมือง โคขุน และการจับปลาและสัตว์น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ 2) การใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พบว่า ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เด่นชัดของชุมชนใน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าแร่แดงปลาปาก บ้านท่าควาย และบ้านท่าก้อน ได้แก่ การทอผ้า การถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ เครื่องจักสาน และการทอเสื่อ 3) ศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นที่เกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนต่อยอดในเชิงพาณิชย์ พบว่า ผลิตภัณฑ์เด่นที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน มีดังนี้

การทอผ้า ได้แก่ ผ้าย้อมคราม และผ้าย้อมสีธรรมชาติ เช่น ผ้าถุงมัดหมี่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ กระเป๋า เครื่องประดับต่าง ๆ การทำเครื่องจักสาน และการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา องค์ความรู้ การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความหลากหลายทางนิเวศ

คำนำ

ลุ่มน้ำสงคราม เป็นลุ่มน้ำสาขาหนึ่งของแม่น้ำโขงที่มีขนาดใหญ่รองจากลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำชี มีความยาวโดยประมาณ 420 กิโลเมตร ไหลผ่านครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี สกลนคร บึงกาฬ หนองคาย และนครพนม (องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล, ม.ป.ป.) ลุ่มน้ำสงคราม เป็นลุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีป่าบุงป่าทาม เป็นแหล่งอาศัย แหล่งอาหาร แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และแหล่งอนุบาลที่สำคัญของสัตว์น้ำ (สมพิณิจ, 2543) ซึ่งในแต่ละปีมีปลาเข้ามาวางไข่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามมากกว่า 17 ชนิดสายพันธุ์ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ส่งผลให้ลุ่มน้ำสงครามเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่ผู้คนในพื้นที่ได้พึ่งพาอาศัยใช้เป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิต ตลอดทั้งเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญหล่อเลี้ยงผู้คนกว่า 1.45 ล้านคน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนสองฟากฝั่งบริเวณลุ่มน้ำสงคราม ซึ่งการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม จากการศึกษาการประเมินมูลค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ ในการใช้บริการของระบบนิเวศในลุ่มน้ำสงคราม ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2550 พบว่า ระบบนิเวศในบริเวณลุ่มน้ำสงครามมีมูลค่าของการบริการเชิงนิเวศ คิดเป็นประมาณ 130 ล้านบาท (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550)

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำสงครามที่มีความสำคัญต่อพื้นที่โดยรอบ ที่พึ่งพาและเกี่ยว

ผลประโยชน์จากการบริการของระบบนิเวศ (Ecosystem services) โดยรอบพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม จึงส่งผลก่อให้เกิดภูมิปัญญาการดำรงชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของลุ่มน้ำสงคราม เนื่องจากสภาพปัจจุบันความสัมพันธ์ของระบบนิเวศลุ่มน้ำสงครามกับชุมชนคือ วิถีชีวิตที่ชุมชนพึ่งพาอาศัยและใช้ทรัพยากรธรรมชาติของลุ่มน้ำในการดำรงชีวิต ทั้งในส่วนที่เป็นรายได้โดยตรงและเป็นประโยชน์ทางอ้อมที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของรายได้ ที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศของลุ่มน้ำสงคราม โดยเฉพาะวัฒนธรรมการทำประมงซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะทางระบบนิเวศของลุ่มน้ำสงครามที่มีลักษณะเฉพาะตัว และก่อให้เกิดภูมิปัญญาการทำประมงในแบบเฉพาะของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ที่เป็นการปรับตัวประยุกต์ใช้ความรู้และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เพื่อเก็บเกี่ยวบริการของระบบนิเวศในลุ่มน้ำสงคราม โดยเฉพาะการจับปลาที่มีการคาดการณ์ว่าในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามมีปริมาณการจับปลามากกว่า 45,000 ตันต่อปี ซึ่งเป็นมูลค่าและทรัพยากรของลุ่มน้ำสงครามที่ชุมชนได้รับโดยตรง ผ่านวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนที่พึ่งพิงการทำประมงจนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญและสร้างชื่อเสียงให้แก่พื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม เช่น ประเพณี “กินปลาน้ำสงคราม” ที่เป็นประเพณีที่แสดงถึงความสำคัญของลุ่มน้ำสงครามที่เป็นแหล่งผลิตปลา และศักยภาพของชุมชนที่มีความสามารถในการจับปลาและแปรรูปปลาอันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม จากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศของพื้นที่ที่นำมาสู่การพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ

ผู้คนในกลุ่มน้ำสงคราม ที่พัฒนาและสืบทอด ภูมิปัญญาวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตให้เข้ากับ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่

อย่างไรก็ตาม ดัชนีมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ชี้ให้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของระบบนิเวศ ในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามได้อย่างชัดเจน ในขณะเดียวกัน ก็เป็นดัชนีที่ช่วยบ่งบอกถึงสถานภาพของระบบนิเวศ เมื่อมูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นเพียงใด ก็เป็น ภาพสะท้อนสถานภาพของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่ถูกใช้มากขึ้นเท่านั้น อันส่งผลต่อการ เสื่อมโทรมของสภาพ และการต่อค้าของการบริการ ในระบบนิเวศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการ ศึกษาบริบททั่วไปของชุมชน ภูมิปัญญาและ องค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้าง มูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำ สงคราม และศึกษาวิถีชีวิตชุมชนเด่นที่เกิดจาก ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ ชุมชนต่อยอดในเชิงพาณิชย์ เพราะชุมชนลุ่มน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศมากที่สุด นำมาเป็น อาหาร เช่น พืชน้ำต่าง ๆ สัตว์น้ำ ที่อยู่ในพื้นที่ ที่สามารถนำมารับประทานได้ พืชน้ำที่สามารถ นำมาแปรรูปทำเครื่องใช้ต่าง ๆ นำมาพัฒนา ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถเพิ่มมูลค่า และสร้างรายได้ให้เกิดในครัวเรือน ชุมชนได้ใช้ ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยรอบที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษการนำ ภูมิปัญญาต่าง ๆ เหล่านี้มาจัดการได้อย่างไรบ้าง ชุมชนมีการจัดการและการใช้ประโยชน์จากความ หลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศลุ่มน้ำสงคราม ได้อย่างไร เพื่อนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษา มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนที่อยู่ใน พื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ซึ่งชุมชนเหล่านั้น ถือว่า ลุ่มน้ำสงครามนั้นคือชีวิต และสามารถนำข้อมูล เหล่านี้ พัฒนาต่อยอดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมตามบริบท ของท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทาง ธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ การดำรงชีวิตทั้งในรุ่นปัจจุบันและชนรุ่นหลังดำรงไว้ ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน สอดคล้องและไม่ทำลาย ระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามภายใต้การใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ทรัพยากรบนพื้นฐาน ของความยั่งยืนสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1) ผู้ให้ข้อมูลในระดับกลุ่ม ประกอบด้วย ผู้รู้จากตัวแทนชุมชนในลุ่มน้ำสงคราม โดยใช้เกณฑ์ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเลือก ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน จาก 3 หมู่บ้าน จากนั้นให้ผู้นำชุมชนเสนอชื่อ ประธานกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลกลุ่ม โดยการสัมภาษณ์การใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทรัพยากร ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ได้จำนวน กลุ่มตัวอย่างในระดับกลุ่ม จำนวน 5 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลในระดับปัจเจก ประกอบด้วย ผู้รู้จากตัวแทนชุมชนจากปราชญ์ท้องถิ่นในลุ่มน้ำ สงคราม จากทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ บ้านท่าก้อน บ้านท่าแรดงปลาปาก และบ้านท่าควาย โดยใช้ เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการ คัดผู้ให้ข้อมูล ผ่านการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ ตัวแทนในระดับกลุ่ม แล้วให้ตัวแทนในระดับกลุ่ม ช่วยเสนอชื่อสมาชิกกลุ่มและผู้ที่มีการใช้ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากความ หลากหลายทางนิเวศทรัพยากรของชุมชนได้ กลุ่มตัวอย่างในระดับปัจเจกบุคคล จำนวน 21 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการสังเกตและสัมภาษณ์มีลักษณะเป็น คำถามปลายเปิด มีหลักของคำถามเพื่อทราบ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นผู้นำชุมชน เกษตรกร และ ประชาชนในพื้นที่ตั้งถิ่นฐานในชุมชนลุ่มน้ำสงคราม เขตพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร จากทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าแร่แดงปลาปาก บ้านท่าควาย และบ้านท่าก้อน ซึ่งเป็นการเลือก ตัวอย่างแรกจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ภายหลังจากทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล เป็นคนแรกเรียบร้อยแล้ว จึงขอให้ผู้ให้ข้อมูล ช่วยเสนอรายชื่อของผู้ที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่เป็นรายบุคคลและกลุ่มผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้าน ท่าแร่แดงปลาปาก บ้านท่าควาย และบ้านท่าก้อน ในพื้นที่โดยรอบ ผู้วิจัยเน้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ในการให้ข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในแง่ของการได้มา ซึ่งข้อมูลที่เป็นจริง โดยมีรูปแบบการศึกษาภาคสนาม ใช้วิธีการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบ กึ่งมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล ข้อมูลในเชิง คุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอโดยวิธี บรรยายเพื่อนำไปสู่การอธิบายและสรุปผลตาม วัตถุประสงค์

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของ ชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มอย่าง ยั่งยืนจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม ในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร จากทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าแร่แดงปลาปาก บ้านท่าควาย และบ้านท่าก้อน (Figure 1) สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

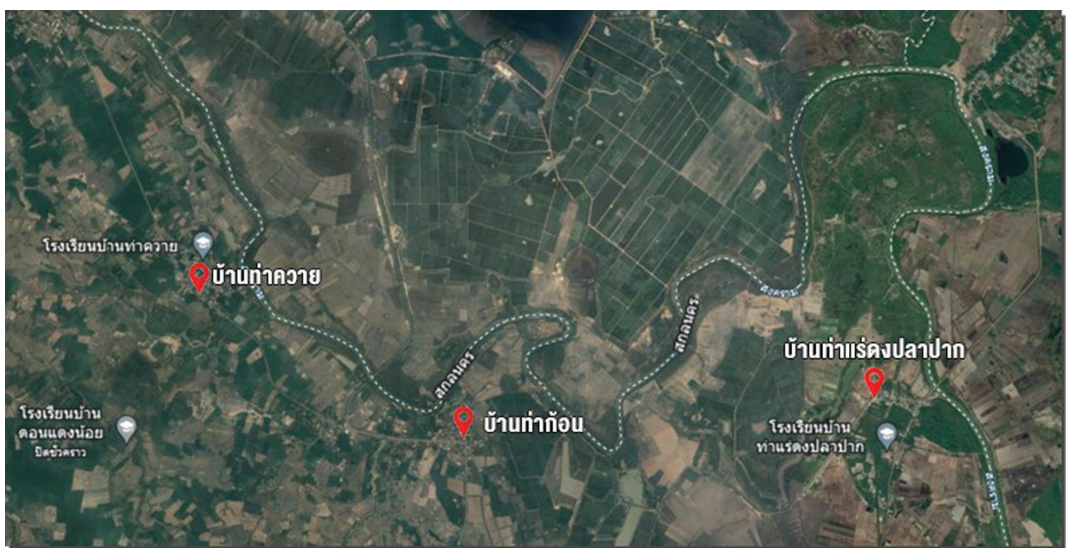

Figure 1 Location of study area

Source: Google earth

บริบททั่วไปของพื้นที่

บริบททั่วไปของชุมชนลุ่มน้ำสงคราม พื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พบว่า สภาพโดยทั่วไปของอำเภออากาศอำนวย เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย ไหลผ่าน คือ ลำน้ำยาม ซึ่งเป็นลำน้ำขนาดเล็ก ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาภูพาน และลำน้ำสงคราม เป็นลำน้ำค่อนข้างใหญ่ ต้นกำเนิดจากสันภูผาเหล็ก มี 4 ขนเฒ่า ได้แก่ ไทโย้ย ลาวญ้อ และภูไท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร อาชีพเสริม ทอผ้าพื้นเมือง เลี้ยงสัตว์ (โค) พื้นเมือง โคขุน และการจับปลาและสัตว์น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ลักษณะของแม่น้ำสงคราม เป็นลำน้ำสาขาสายหลักของแม่น้ำโขง ตั้งอยู่ในขอบเขตลุ่มน้ำสงคราม ซึ่งเป็น 1 ใน 37 ลุ่มน้ำสาขาลุ่มน้ำโขง แบ่งออกเป็นลุ่มน้ำสงครามตอนบน และลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมกันประมาณ 6,472 ตารางกิโลเมตร ลุ่มน้ำสงครามนับว่าเป็นระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก ปัจจุบันเป็นพื้นที่หนึ่งที่ยังคงมีพื้นที่ป่าบุงป่าทาม (ป่าน้ำท่วม) ที่สำคัญที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในภาคอีสานซึ่งพบกระจายทั่วไปบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำสงครามและลำน้ำสาขา มีพื้นที่ประมาณ 160,000 ไร่ นับว่ามีความสำคัญและคุณประโยชน์มากมาย โดยเฉพาะการเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น วิถีชีวิตคนลุ่มน้ำสงครามจึงผูกพันกับแม่น้ำสงครามและป่าบุงป่าทามอย่างแยกกันไม่ออก (ปิยาพร, 2550) เนื่องจากแม่น้ำสงครามและป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งทรัพยากรที่เลี้ยงดูชุมชนโดยรอบ มาอย่างยาวนาน ปัจจุบันสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดให้ลุ่มน้ำสงครามเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ และ

อยู่ระหว่างการเตรียมการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ หรือ พื้นที่แรมซาร์ไซต์ (Ramsar Site) แห่งที่ 15 ของประเทศไทย

การใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม

ผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ของชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งสิ้น จำนวน 29 คน แบ่งเป็น ผู้นำชุมชนจำนวน 3 คน ผู้ให้ข้อมูลในระดับกลุ่ม จำนวน 5 คน และผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับปัจเจกบุคคล จำนวน 21 คน จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชาย (เพศชาย=11 คน เพศหญิง=18 คน) ทั้งนี้ยังพบว่า อาชีพหลักของบุคคลเหล่านี้ คือ การทำนา ผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 58 ปี และการสำรวจการใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำสงครามด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนพบว่า การเข้าใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำสงครามของชุมชนส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์เพื่อจับสัตว์น้ำ เช่น ปลา กุ้ง หอย รong ลงมา คือ การใช้ประโยชน์เพื่อเก็บพืชผักสำหรับบริโภคในครัวเรือน เช่น ผักบุง ผักกระเฉด ฯลฯ การใช้ประโยชน์ทั้งจับสัตว์น้ำและเก็บพืชผัก พบว่า การใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำและเก็บพืชผัก ส่วนหนึ่งเพื่อนำมาประกอบอาหารและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับจำหน่ายในท้องถิ่นเพิ่มรายได้ในครัวเรือน สอดคล้องกับการศึกษาของ อนุรักษ และคณะ (2560) ศึกษาภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของพืชน้ำพืชน้ำในพื้นที่หนองหาร จังหวัดสกลนคร พบว่า ใช้ประโยชน์พืชน้ำพืชน้ำ

ในด้านอาหารมากที่สุด รองลงมา คือ การใช้ประโยชน์ด้านยาสมุนไพร และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของใช้ต่าง ๆ ตามลำดับ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายของระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ทำให้การดำรงชีวิตของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพอย่างหลากหลาย ซึ่งภูมิปัญญา

และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและเด่นชัดจากการศึกษาเชิงพื้นที่ และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน ราชูพื้นที่บ้าน เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม ตำบลท่ากอน และตำบลโพนงาม อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร (Table 1)

Table 1 Local Wisdom and Knowledge Utilization from Ecological Diversity of the Songkham River Basin

Utilizations	Local wisdom and Knowledge
Aquatic animals	Food
Aquatic plants	Food and making the appliances
Plants	Making the appliances

ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงครามนั้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเกิดจากการฝึกอบรมหรือพัฒนาอาชีพ ส่งผลให้เกิดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆ ขึ้น ดังนี้

1) ภูมิปัญญาการทอผ้า

บริเวณแม่น้ำสงครามปรากฏต้นครามขึ้นอยู่ทั่วไป ใบบิและต้นของครามสำหรับการนำมาย้อมสีผ้าของชาวบ้านได้ ทำให้เกิดภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นในพื้นที่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ค่อนข้างเด่นชัดและมีอย่างหลากหลายของชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน เนื่องจากเครื่องนุ่งห่มจัดอยู่ในปัจจัย 4 ของการดำรงชีวิต และด้วยบริบทของ

ชุมชนเป็นชุมชนริมน้ำ การเพาะปลูกจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพันธุ์ไม้ เช่น ต้นคราม ที่มีความสมบูรณ์สามารถนำมาทำเป็นเนื้อครามดีสำหรับการนำมาย้อมสีผ้าให้กับชาวบ้านได้ นอกจากนี้วิถีของคนลุ่มน้ำสัญลักษณ์ที่สำคัญ คือ ปลา ชาวบ้านตำบลท่ากอนจึงได้นำรูปปลามามัดเป็นลายหมี่เพื่อแสดงถึงสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ซึ่งความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ชาวไทยในสมัยโบราณได้รู้จักเก็บพืชป่า สัตว์น้ำ มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง จัดจำแนก ศึกษา และทดลองมาหลายชั่วอายุคน จนถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดหรือมีประโยชน์ที่สุด พร้อมกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะความรู้เรื่องพืชอาหารและพืชสมุนไพรแล้วสั่งสอนบอกเล่าสู่ลูกหลานให้รู้จัก และสืบทอดกันต่อมาถึงปัจจุบันจึงถือว่าภูมิปัญญาชาวบ้านนั่นเอง (ฉลาดชาย, 2537) ภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชน

บ้านท่าก่อนเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต ด้วยการหยิบจับเส้นฝ้ายมาถักทอเป็นผืนผ้าที่มีสีสันต่าง ๆ ที่หลากหลายจากต้นไม้มัน แก่นไม้ เปลือกไม้ต่าง ๆ ที่ให้สี และจากการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปมีการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยวิธีการมัดหมี่ กล่าวคือ เป็นการนำเส้นฝ้ายมาเรียงเส้นกันเป็นลำ แล้วใช้เชือกปอ (ในอดีต) มัดบริเวณที่ต้องการสร้างลวดลายเพื่อกันสีไม่ให้ติดเวลาที่ย้อม การทอผ้า จึงเป็นภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่แม่ย่า เรียนรู้สืบต่อกันมา ไม่มีเป็นตัวหนังสือ แต่เป็นการบอกกล่าวกันมาผ่านการพาลงมือปฏิบัติ บางครั้งลูกหลานอยากลองลวดลายใหม่มัดลายไปตามจินตนาการ พาย้อม ถักทอเป็นผืนสวยงามและแปลกตา (สมบัติ, 2565)

2) ภูมิปัญญาการถนอมอาหารและแปรรูปอาหาร

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำที่ไหลผ่านหลายสายในพื้นที่ที่เป็นแม่น้ำสาขาของลำน้ำสงครามก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง เช่น น้ำอูน น้ำยาม ห้วยโนด ห้วยขาง ห้วยน้ำเย็น ห้วยน้ำอูน ห้วยสามยอด ห้วยคำแก้ว ห้วยคอง ห้วยชี ห้วยอี และห้วยน้ำเมา จึงทำให้มีพันธุ์สัตว์น้ำหลากหลายชนิด และด้วยธรรมชาติชาวบ้านดำรงชีวิตด้วยการจับปลา และจับสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น เนื่องจากปลาและสัตว์น้ำมีจำนวนมาก แต่เนื่องจากข้อจำกัดของชาวบ้านบริเวณลุ่มน้ำสงครามที่สำคัญ คือ เมื่อถึงฤดูกาลน้ำหลาก น้ำจะไหลท่วมทุ่งนา ทำให้ชุมชนไม่สามารถทำนาในช่วงฤดูกาลทำนาได้ จำเป็นต้องซื้อข้าวเพื่อบริโภคตรงกันข้ามกับพื้นที่ราบสูงที่มีพื้นที่ทำนาตามฤดูกาลแต่ขาดอาหาร ดังนั้น ในอดีตชาวบ้านในพื้นที่สูงจึงนิยมนำข้าวมาแลกอาหารในพื้นที่ลุ่ม จึงนำไปสู่การมีวัฒนธรรม “เอาข้าวแลกปลา” เกิดขึ้น ประเด็น

สำคัญของการเอาข้าวแลกปลาของชาวบ้านที่พบในอดีต คือ กว่าข้าวจะมาถึงปลา ปลาที่เน่า กว่าปลาจะกลับถึงบ้านปลาที่เสีย ชาวบ้านจึงคิดหาวิธีการในการถนอมอาหาร เพื่อให้สามารถนำปลากลับไปบริโภคถึงบ้านเรือนได้ ด้วยการนำปลามาทอดเกลือดกไว้ ล้างให้สะอาด หมักกับเกลือผสมรำข้าวคลุกเคล้าให้เข้ากันยัดใส่ไหปากกว้างใช้ไม้ไผ่สานคัดปากไว้ให้ปลาจมน้ำป้องกันการเน่าเสีย เรียกว่า “ปลาร้า” เก็บไว้กินได้นานนับปีภูมิปัญญาด้านการถนอมอาหารและแปรรูปอาหารสอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำ Chantharun *et al.* (2016) พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

3) ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสาน

บริบทพื้นที่ซึ่งเป็นชุมชนใกล้น้ำ ติดแม่น้ำ ดังนั้น อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลาเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมี ชาวบ้านนำไม้ไผ่ที่ขึ้นบริเวณป่าทาม มาทำเป็นอุปกรณ์ที่ใช้จับปลา เป็นเครื่องจักสานที่มีขนาดรูปร่าง เล็กใหญ่ แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานเพื่อใช้ในการจับสัตว์น้ำที่ต่างชนิดกันไป เพื่อการดำรงชีวิต เช่น ข้อง ไซ ลอบ โต่งไม้ไผ่ คันเบ็ด คันสะดุ้ง ตุ่ม จั่น ฯลฯ การเรียนรู้ในการนำพืชมาใช้ประโยชน์นั้นเป็นประสบการณ์จริงเพื่อการอยู่รอด วิธีการนำพืชแต่ละชนิดมาใช้ประโยชน์ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชนแต่ละกลุ่ม อาจมีการดัดแปลงบางสิ่งบางอย่างตามกำลังสติปัญญาของแต่ละรุ่นเพื่อให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ความรู้และประสบการณ์เพื่อการอยู่รอดเหล่านี้ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานสืบทอดกันมาตลอด

ระยะเวลาที่ยาวนาน จัดว่าเป็นภูมิปัญญาของชนแต่ละกลุ่ม ซึ่งเรียกว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (ชูศรี, 2539) นอกจากอุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ชาวบ้านอาศัยการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น หวดข้าว กระจิบข้าว ตะกร้าสาน กระบุง ซึ่งสอดคล้องกับประเวศ (2550) ได้อธิบายว่าภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน การใช้อุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำส่วนใหญ่ของชาวบ้านในชุมชนจากทั้ง 3 หมู่บ้าน จะมีการทำความเข้าใจข้อตกลงร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน ถึงการทำเพื่อบริโภคและดำรงชีวิต แต่ไม่ได้หาเพื่อล้าทำลายเผ่าพันธุ์ เนื่องจากในแต่ละปีจะมีชาวบ้านจับสัตว์น้ำจำนวนมาก จึงอาจส่งผลกระทบต่อการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำได้ ทำให้เกิดอุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลา และเครื่องจักสานที่ใช้เพื่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีการสืบทอด สืบสาน จากรุ่นสู่รุ่นที่สอดคล้องกับบริบทด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน

เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดกันมาจนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังเชิงวิถีคิด (กนกพร, 2555)

ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในการใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงครามได้ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมา เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่น สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้า ผลิตภัณฑ์เด่นคือ ผ้าย้อมคราม และผ้าย้อมสีธรรมชาติ ผ้าถุงมัดหมี่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ และกระเป๋าผ้า การทอเสื่อได้แก่ เสื่อจากต้นกกสำหรับใช้นั่ง การถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ ผลิตภัณฑ์เด่นคือ ปลาจ้ำ ปลาส้มปลาแห้ง ข้าวเกรียบปลา และการทำเครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่สำคัญ อาทิเช่น กระจิบข้าว อุปกรณ์จับปลา ตะกร้า (Table 2)

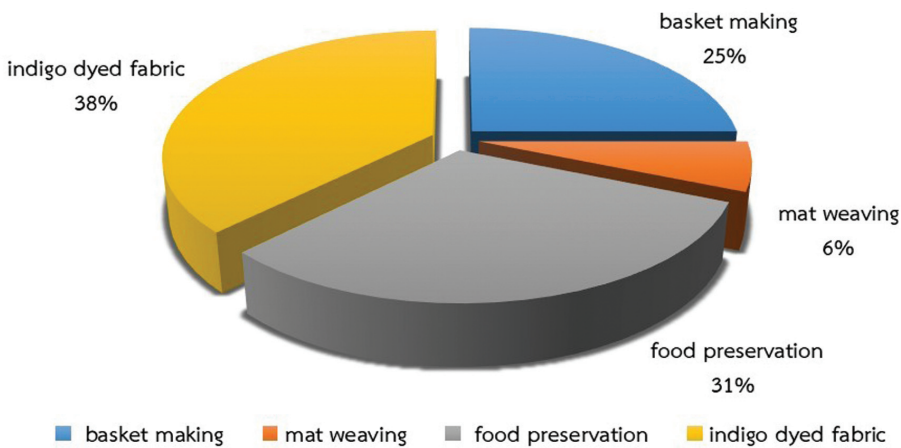
Table 2 Local wisdom and knowledge utilization from ecological diversity of the songkham river basin

Local wisdom	No. of products	Percent
Indigo dyed fabric	6	38
Mat weaving	1	6
Food preservation	5	31
Basket making	4	25
Total	16	100

ผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นที่เกิดจากภูมิปัญญาองค์ความรู้ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนต่อยอดเชิงพาณิชย์

ผลการดำเนินการสนทนากลุ่มและระดมสมองร่วมกันของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนของผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นที่เกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน และต่อยอดในเชิงพาณิชย์ พบว่า ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เด่นชัดและทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์เด่นของชุมชน ได้แก่ เครื่องจักสาน การทอเสื่อ การผลิตผ้าย้อมคราม การถนอมอาหารและแปรรูปอาหารจากปลาและสัตว์น้ำ ซึ่งหากมีการ

บริหารจัดการองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดจากชุมชนได้อย่างชัดเจน จะนำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ (Amloy, 2021) และเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชุมชนในพื้นที่เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และในปัจจุบันการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการมีความสนใจในตัวผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นและเพิ่มช่องทางการตลาดในการจำหน่ายมากขึ้น (Figure 2)

Figure 2 Local wisdom and knowledge in community

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืนจากความหลากหลายทางนิเวศลุ่มน้ำสงคราม ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร สรุปผลได้ดังนี้

1) การศึกษาบริบทของชุมชนลุ่มน้ำสงครามในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

พบว่า สภาพโดยทั่วไปของอำเภออากาศอำนวยเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย ไหลผ่าน คือลำน้ำยาม ซึ่งเป็นลำน้ำขนาดเล็ก ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาภูพาน และลำน้ำสงคราม เป็นลำน้ำค่อนข้างใหญ่ ต้นกำเนิดจากสันภูผาเหล็ก ซึ่งประกอบด้วย 4 ชนเผ่า ได้แก่ ไทยโย้ย ลาว ญ้อ และภูไท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประกอบอาชีพเสริม คือ การทอผ้า

พื้นเมือง การเลี้ยงสัตว์โคพื้นเมือง โคขุน การจับปลา และสัตว์น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ

2) การใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มจากความหลากหลายทางนิเวศ พบว่า ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เด่นชัดของชุมชนใน 3 หมู่บ้าน คือ บ้านท่าแร่ตงปลาปาก บ้านท่าควาย และบ้านท่าก้อน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการทอดผ้า การถนอมอาหาร และแปรรูปอาหารจากสัตว์น้ำ ภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องจักสาน และภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อ

3) การศึกษาผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นที่เกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท่องเที่ยวในเชิงพาณิชย์ พบว่าผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน คือ การทอดผ้า ได้แก่ ผ้าย้อมคราม และผ้าย้อมสีธรรมชาติ ผ้าถุงมัดหมี่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ กระเป๋า เครื่องประดับต่าง ๆ การทอเสื่อ การทำเครื่องจักสาน ที่เป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ กระติบข้าว อุปกรณ์จับปลา ตะกร้า และการถนอมอาหารจากสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาจุก ปลาต้ม ปลาแห้ง ปลาอย่างรมควัน ข้าวเกรียบปลา

จากการใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ การรวมกลุ่มกันเองในชุมชน การสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา เกิดผลิตภัณฑ์ชุมชนเด่นขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นและส่งผลให้คุณภาพชีวิตของกลุ่มตัวอย่างดีขึ้น กล่าวคือ อาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่างนั้น ปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวสำหรับการบริโภคและขาย ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ทางเดียว เมื่อเกิดกลุ่มผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในแต่ละด้านขึ้นส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายผลิตภัณฑ์

ของชุมชนและสามารถต่อยอดในเชิงพาณิชย์ได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ เครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานราก สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สนับสนุนทุนอุดหนุนวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. 2555. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. ดุษฎีนิพนธ์ สาขาพัฒนาสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉลาดชาย รมิดานนท์. 2537. วัฒนธรรมกับความหลากหลายทางชีวภาพ. วิวัฒน์ คติธรรมนิทัศน์ (ผู้รวบรวม). ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. สถาบันชุมชนท้องถิ่นและพัฒนา, กรุงเทพฯ.
- ชูศรี ไตรสนธิ. 2539. พหุภาษาพื้นบ้านของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. การประชุมวิชาการ เรื่องทรัพยากรพืชของเชิงเขาหิมาลัย. องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประเวศ วะสี. 2530. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- ปิยาพร อรุณพงษ์. 2550. มิติทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง: กรณีศึกษาชุมชนท่าบ่อ อำเภอศรีสงคราม

จังหวัดนครพนม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนามนุษย์และสังคม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ อินทะภูมิ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2565.

สมพินิจ เหมือนทอง. 2543. การแบ่งชั้นระดับน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม. ปรินญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550. ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (WWF) ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). ข้อมูลแม่น้ำสงคราม. แหล่งข้อมูล http://www.wwf.or.th/what_we_do/wetlands_and_production_landscape/songkram_river/ (10 ตุลาคม 2564).

อนุรักษ์ เครือคำ พุฒิสรรค์ เครือคำ และวรสิทธิ์ วงศ์อดีชัย. 2560. ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์ความหลากหลายของพืชน้ำพื้บ้านในพื้นที่หนองหาร จังหวัดสกลนคร. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร 34(1): 81-90.

Amloy, A. 2021. Local wisdom management in communities in Thailand. J. Environmental Design. 8(1): 171-191.

Chantharun, N., K. Onrueang and A. Kenaphoom. 2016. The wisdom management concept of the indigo and Phu Tai way of life. Dhammathas Academic J. 16(1): 250-263.